

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
Кафедра історії і методики навчання

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із навчальної роботи

М. Б. Боднар
М. Б. Боднар

31 серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

(від найдавнішого часу до кінця XVIII ст.)

рівень вищої освіти *перший (бакалаврський)*

галузь знань *01 Освіта / Педагогіка*

спеціальність *014 Середня освіта (Історія)*

освітньо-професійна програма *Середня освіта (Історія)*

Кременець

2020

Робоча програма навчальної дисципліни *Історія України (від найдавнішого часу до кінця XVIII ст.)* для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань *01 Освіта / Педагогіка* спеціальності *014 Середня освіта (Історія)* освітньо-професійної програми *Середня освіта (Історія)*

Укладач *Собчук Володимир Дмитрович*, кандидат історичних наук, доцент кафедри *історії і методики навчання*

Схвалено на засіданні кафедри *історії і методики навчання*

Протокол № 1 від 28 серпня 2020 року

Завідувач кафедри

(*Скакальська І. Б.*)

(підпис)

1. ВСТУП

Анотація. Історія населення, що проживало на території України з часу появи тут людини до кінця XVIII ст. Здобутки українців та інших етносів, які проживали на території України, в соціально-економічній, державно-політичній, етнічній і духовній сферах суспільного життя. Ознайомлення зі станом сучасних українських та зарубіжних наукових досліджень. Важливими завданнями курсу є формування історичного мислення, національної свідомості та усвідомлення місця України у світовій історії.

Зміст дисципліни: головні джерела вивчення вітчизняної історії; періодизація історії України та хронологічні межі історичних епох і періодів; ключові події історії України; основні поняття, що відображають процеси і явища вітчизняної історії; найважливіші тенденції економічного, політичного та соціокультурного розвитку суспільства на різних етапах історії України; головні суспільні групи ключових етапів історії України; діяльність провідних історичних осіб; найважливіші пам'ятки різних етапів історії України.

Ключові слова: Андрусівське перемир'я, анти, античний світ, антропогенез, архантропи, археологічна культура, археологічна періодизація розвитку первісного суспільства, Барська конфедерація, баскаки, Бахчисарайське перемир'я, Берестейська церковна унія, Білоцерківський мир, братства, бояри, бронзовий вік, велика грецька колонізація, Велике князівство Литовське, велике переселення народів, венеци, Визвольна війна українського народу середини XVII ст., «Вічний мир» 1686 р., воєводство, Володимирське князівство, волочна поміра, Гадяцька угода, гайдамацький рух, Галицька земля, Галицька митрополія, Галицько-Волинська держава, Генеральна рада, генеральна старшина, генуезькі колонії, гетьман, Городенська унія, городові козаки, гуни, Ґедиміновичі, Ґереї, децентралізація Русі, Дике поле, дохристиянські релігійні уявлення слов'ян, Друга Малоросійська колегія, дружина, енеоліт, закупи, запорожці, Запорозька Січ, Зборівський договір, знать, Золота Орда, кальвінізм, Київська земля, Київська митрополія, кіммерійці, козацтво, козацька держава, козацькі повстання, Коліївщина, Конституція Пилипа Орлика, контрреформація, Кримський ханат, курінь, латифундія, Литовський Статут, Любецький з'їзд, Люблінська унія, лютеранство, магдебурзьке право, магнат, мезоліт, місто-держава, міщани, морські походи запорожців, неоантропи, неоліт, неолітична революція, норманська теорія, опришки, Ординацію війська Запорізького реєстрового, палеоантропи, палеоліт, Переяславська земля, «Переяславська рада» 1654 р., періодизація історичного процесу, Перша Малоросійська колегія, печеніги, Північна війна, плем'я, повіт, повстання

Петрика, повстання під проводом Семена Палія, поділи Речі Посполитої, полк, половці, Полтавська битва, Польське королівство, полюддя, прабатьківщина слов'ян, празька культура, праслов'яни, преісторія, промисли, протестантизм, райковецька культура, ранні слов'яни, ранній залізний вік, ранній модерн, ранній новий час, революція цін, реєстрове козацтво, релігійна полеміка, реформаційні рухи, Річ Посполита, російські-турецькі війни, Русь, Руська правда, сармати, сеймик, селяни, середні віки, Сіверська земля, скіфи, склавини, славінія, слобода, смерди, сотня, социніанство, соціогенез, союз племен, становий поділ суспільства, старшинська рада, трипільська культура, тріумвірат Ярославичів, українсько-шведський союз, улус Джучі, урбанізація, Устава на волоки, Феодоро, фільварок, фронтир, хозари, Хозарський каганат, холопи, челядь, Чернігівська земля, чигиринські походи турецьких і татарських військ, Чуднівський договір, Шипинська земля, шляхта.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, предметна спеціалізація, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 16	Галузь знань <i>01 Освіта / Педагогіка</i>	<i>нормативна</i>	
Модулів – 2	Спеціальність <i>014 Середня освіта (Історія)</i>	Рік підготовки	
Змістових модулів – 5		<i>1-й</i>	<i>1-й</i>
Загальна кількість годин – 480		Семестр:	
		<i>1–2-й</i>	<i>1–2-й</i>
		Лекції	
		<i>104 год.</i>	<i>28 год.</i>
		Практичні, семінарські	
		<i>106 год.</i>	<i>24 год.</i>
	Лабораторні:		
	<i>– год.</i>	<i>– год.</i>	
	Самостійна робота		
	<i>– год.</i>	<i>– год.</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи – 7,7	Освітньо-професійна програма <i>Середня освіта (Історія)</i>	<i>270 год.</i>	<i>428 год.</i>
		Вид контролю: <i>екзамени</i>	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи:

для денної форми навчання: 43,55% – 56,25%

для заочної форми навчання: 10,83% – 89,17%

3. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: вивчити процеси в економічній, соціальній, політичній, етнічній і духовній сферах життя населення, що проживало на території України з часу появи тут людини до кінця XVIII ст., здобутки українського народу в соціально-економічній, державно-політичній, етнічній і духовній сферах суспільного життя.

Завдання:

- 1) вивчення економічних, суспільно-політичних та культурних процесів і найголовніших подій на території України; засвоєння найголовніших надбань вітчизняної культури;
- 2) розвиток аналітичного мислення, необхідного для розуміння історичних явищ і процесів;
- 3) формування в студентів потреби й уміння аналізувати й оцінювати історичні процеси і явища та визначити їхнє місце в поступі цивілізації.

Професійні компетентності, на формування яких спрямована навчальна дисципліна

Інтегральна:

- 1) здатність розв'язувати в професійній педагогічній діяльності в галузі середньої освіти або в процесі навчання складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає застосування теорій та методів педагогічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні:

- 1) здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- 2) здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 2);
- 3) знання і розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК 3);
- 4) здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК 4);
- 5) здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 7);
- 6) здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та введення здорового способу життя (ЗК 12);

Фахові:

- 1) усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різ-

них контекстах (ФК 2);

2) здатність критично усвідомлювати зв'язки між теперішніми подіями та минулими процесами (ФК 4);

3) здатність до аналізу і синтезу джерел з історії України та краєзнавчих досліджень для використання у практичній професійній діяльності (ФК 6);

4) здатність правильно коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи, відповідно до критичних канонів дисципліни (ФК 9);

5) здатність здійснювати пошук необхідних для освітньої та наукової діяльності історичних джерел (архівні та опубліковані документи, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.) (ФК 11);

6) усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах (ФК 12).

Програмні результати навчання

1. Розуміти контекст, причини та наслідки історичних подій і використовувати ці знання у професійній діяльності (ПРН 1).

2. Розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу; співставляти історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії (ПРН 4).

3. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, чинники, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей (ПРН 5).

4. Ідентифікувати визначні історичні постаті в контексті історії України та світової історії (ПРН 8).

5. Користуватися науковою літературою, електронними довідковими виданнями, аналізувати матеріал академічних підручників та навчальних посібників (ПРН 9).

6. Планувати, проєктувати, конструювати, організовувати й аналізувати свою педагогічну діяльність на основі засвоєних знань, умінь та навиків із професійно-орієнтованих дисциплін (ПРН 11).

7. Вміти застосовувати знання української мови за професійним спрямуванням на практиці (ПРН 17).

8. Здатність до самостійного навчання протягом життя, розвиток мотивів самоактуалізації у сфері професійної діяльності, уміння застосовувати творчі здібності, які характеризують готовність до створення принципово нових ідей (ПРН 21).

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

ВСТУП ДО КУРСУ. ПРЕІСТОРІЯ І СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 1.1. Вступ до курсу історії України

Предмет і завдання курсу історії України. Історична наука та її структура. Історія і сучасність. Предмет історії України. Функції курсу вітчизняної історії.

Головні етапи історії України. Періодизація історичного процесу. Історія первісного суспільства чи преісторія. Стародавній світ (античний світ). Середні віки. Ранній новий час або ранній модерн.

Джерела історії України з найдавнішого часу до кінця XVIII ст. Поняття про історичні джерела. Класифікація джерел вітчизняної історії. Найголовніші публікації писемних джерел епох середньовіччя і раннього нового часу.

Головні етапи вивчення історії України. Літописна доба розвитку історичної науки. Наукова історіографія XVIII – XIX ст. Історична спадщина М. Грушевського. Праці радянських істориків. Діаспорна література з історії України. Сучасні центри дослідження історії України.

Тема 1.2. Населення України в епоху каменю

Історія первісного суспільства, праісторія і преісторія. Археологічна періодизація розвитку первісного суспільства. Епоха каменю (палеоліт, мезоліт, неоліт). Епоха палеометалів (енеоліт, бронзовий вік, ранній залізний вік).

Сучасні уявлення про антропо- і соціогенез. Креаціонізм. Еволюційне вчення. Стадії антропогенезу. Архантропи. Палеоантропи. Неоантропи. Проблема прабатьківщини людства. Соціальні організми епохи соціогенезу. Зміни в духовному світі людини.

Палеолітичне населення України. Заселення людиною території України. Природні умови України в палеоліті. Господарство палеолітичної людини. Моделі господарчої адаптації до природних умов. Розвиток матеріальної і духовної культури: еволюція знарядь праці і господарства, поява житла, виникнення релігійних вірувань і мистецтва. Соціальні зміни в пізньому палеоліті. Поява племен та етносів. Найголовніші палеолітичні пам'ятки на території України.

Населення України в епоху мезоліту. Формування сучасних природних умов. Господарство мезолітичного населення. Удосконалення техніки обробки каменю. Мезолітичні стоянки. Поглиблення етнічної диференціації населення України.

Матеріальна і духовна культура населення України в епоху неоліту. Хронологічні межі неоліту України. Криза мисливського господарства. Неолітична революція. Міграції неолітичного населення Балкан на територію України і поступова неолітизація місцевого мезолітичного населення. Найвідоміші археологічні культури неоліту на території України.

Тема 1.3. Населення України в енеоліті та бронзовому віці

Загальна характеристика епохи енеоліту. Наслідки освоєння людиною міді. Нерівномірність розвитку території України в енеоліті.

Трипільська землеробсько-скотарська спільнота в світлі сучасних археологічних досліджень. Культурно-історична спільнота Кукутені-Трипілля. Поселення носіїв трипільської культури. Заняття і побут трипільців. Причини занепаду трипільської культури.

Сусіди носіїв трипільської культури на території України.

Загальна характеристика бронзового віку. Наслідки винаходу бронзи. Зародження і розвиток кочового скотарства. Етнічний склад населення України в бронзовому віці.

Головні етнокультурні області бронзового віку на території України.

Тема 1.4. Скотарі і землероби раннього залізного віку на території України

Загальна характеристика раннього залізного віку на території України. Освоєння населенням території України заліза та його наслідки. Головні етнокультурні області епохи раннього заліза на території України.

Кіммерійці. Писемні та археологічні джерела з історії кіммерійців. Походження, розселення, суспільний устрій, господарство та культуру кіммерійських племен.

Скіфи. Писемні та археологічні джерела з історії скіфів. Геродот про походження й розселення скіфських племен. Заняття скіфів. Кочове скотарство. Скіфи-орачі. Суспільний устрій скіфів. Велика Скіфія. Мала Скіфія. Культура скіфів. Звіриний стиль. Релігійні вірування, мистецтво і побут скіфів. Шедеври скіфської культури.

Сармати. Античні автори про сарматів. Колонізація Північного Причорномор'я сарматами. Суспільний устрій, матеріальна й духовна культура сарматських племен.

Хлібороби лісостепової і лісової смуг України. Землеробські племена археологічних культур, сучасних кіммерійцям і скіфам.

Тема 1.5. Антична цивілізація в Північному Причорномор'ї

Колонізація греками Північного Причорномор'я. Античний світ і його периферія. Хронологічні межі, причини, напрями і наслідки «великої грецької колонізації». Найвідоміші грецькі колонії Північного Причорномор'я.

Господарство греків у Причорномор'ї. Землеробство. Промисли. Ремесла. Торгівля. Карбування монет.

Політичний устрій колоній. Міста-держави. Демократичний устрій полісів. Боспорське царство. Грецькі міста-держави і місцеве населення.

Занепад грецьких держав Північного Причорномор'я. Перехід греків Північного Причорномор'я під контроль Понту. Залежність грецьких держав від римлян. Навала гунів і загибель античної цивілізації в Північному Причорномор'ї.

Антична культура Північного Причорномор'я.

Тема 1.6. Стародавні слов'яни та їхні сусіди на території України

Проблема походження і прабатьківщини слов'ян. Етапи формування слов'ян. Пра-слов'яни. Повідомлення античних авторів про венедів.

Археологічні культури, пов'язувані з праслов'янами на території України (зарубинецька, зубрицька, київська).

Слов'яни і велике переселення народів. Міграція на територію України германських племен. Свідчення готського історика Йордана про склавинів та антів. Навала гунів та її наслідки.

Археологічні пам'ятки, пов'язувані з перебуванням готів на території України (черняхівська і вельбарська культури).

Змістовий модуль 2

ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В РАННЬОМУ І ЗРІЛОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Тема 2.1. Ранньосередньовічні слов'яни на території України

Ранні слов'яни. Повідомлення візантійських письменників VI – VII ст. н. е. про слов'ян. Археологічні культури ранніх слов'ян на території сучасної України (празька, пенківська і колочинська). Відносини слов'ян з аварами. Розселення слов'ян за Дунаєм.

Східні слов'яни напередодні появи у них держави (VIII – IX ст.). Райковецька, роме-нська й волинцівська археологічні культури. Колонізація слов'янами Східної Європи.

Господарство і побут слов'ян. Системи обробітку землі (підсічна, лісопільна, перелогова). Промисли. Ремесла. Торгівля.

Суспільний устрій східних слов'ян до появи держави. Розпад родових відносин. Патріархальне рабство. Союзи племен. Державотворчі процеси. Славинії. Слов'яни і Хозарський каганат.

Тема 2.2. Утворення і розквіт Руської держави

Проблема походження Русі. «Повість минулих літ» про початок Русі і перших київських князів. Норманська теорія та її критики. Сучасна наука про внутрішні й зовнішні чинники утворення Руської держави.

«Славинії» візантійських письменників і літописні «племінні князівства» слов'ян на території України.

Становлення держави з центром у Києві. Перші київські князі. Розширення території держави. Повстання древлян. Заходи князів, спрямовані на централізацію держави. Реформи княгині Ольги.

Політика Володимира Великого. Утвердження князя на київському престолі. Завершення формування території держави. Зміцнення оборони Русі. Адміністративні перетворення. Релігійні реформи. Запровадження християнства. Значення християнства для розвитку Русі.

Розквіт Русі за правління Ярослава Мудрого. Династична війна початку XI ст. та її результати. Політика Ярослава Мудрого. Кодифікація права. Руська правда. Муроване будівництво.

Тема 2.3. Політична трансформація Русі в другій половині XI – першій половині XIII ст.

Русь у другій половині XI ст. Політичний заповіт Ярослава Мудрого. Тріумвірат Ярославовичів. Послаблення влади великого князя. Любецький з'їзд і його наслідки.

Завершальний етап історії Руської імперії. Правління Володимира Мономаха і Мстислава Великого.

Перетворення Русі в конфедерацію земель-князівств. Політична децентралізація Русі. Причини розпаду Русі на окремі князівства та його політичні, економічні й культурні наслідки. Перерозподіл владних функцій між київським та місцевими князями.

Київська земля. Боротьба між гілками Рюриковичів за київське старійшинство. Юрій Довгорукий. Розорення Києва Андрієм Боголюбським і його союзниками. Наслідки переходів Києва з рук у руки. Особливості Києва як однієї з руських столиць.

Чернігівська і Переяславська землі-князівства в середині XII – 30-х роках XIII ст.

Галицька земля наприкінці XI та в XII ст. Утворення Галицького князівства. Правління Володимира Володаровича і Ярослава Осмомисла. Династична криза в Галицькому князівстві. Галицьке боярство.

Політичне життя Волині в XII ст. Волинська гілка Мономаховичів. Вихід Волині з-під влади Києва. Формування Володимирського, Луцького й Белзького князівств.

Тема 2.4. Галицько-Волинська держава в кінці XII – першій третині XIII ст.

Об'єднавча політика Романа Мстиславича та її наслідки. Деструктивна діяльність боярської олігархії. Правління Ігоровичів у Галицькій землі. Мстислав Удатний. Володимирська, Белзька і Луцька землі на початку XIII ст.

Відновлення Галицько-Волинської держави. Збирання Данилом і Васильком Романовичами батькової спадщини. Участь Угорщини й Польщі в політичному житті Русі. Поширення влади Данила Романовича на Галицьку землю.

Дуумвірат Романовичів.

Тема 2.5. Русь у системі міжнародних відносин IX – початку XIII ст.

Русь і кочові народи причорноморських степів. Хозари і Русь. Печеніги в степах України: господарство і суспільний устрій. Боротьба Русі з печенігами. Чорні клобуки. Завоювання степів Східної Європи половцями. Еволюція половецького суспільства в другій половині XI – першій половині XIII ст. Половці і Русь.

Русько-візантійські відносини. Походи руських князів на Візантію. Русько-візантійські договори. Династичні зв'язки. Торгівля Русі з Візантією. Культурний вплив Візантії на Русь.

Контакти Русі з країнами Центральної та Західної Європи. Русь і варяги. Династичні зв'язки Києва з іншими державами.

Тема 2.6. Господарство домонгольської Русі

Сільське господарство. Землеробство – провідна галузі економіки. Обробіток землі. Зернові культури. Городництво і садівництво. Тваринництво.

Промисли. Полювання. Рибальство. Бджільництво. Залізорудний промисел. Солеваріння. Місце промислів у господарстві Русі.

Розвиток ремесла. Домашні ремесла. Професійні ремесла.

Торгівля. Внутрішній ринок. Зовнішня торгівля. Формування мережі міжнародних торговельних шляхів.

Грошове господарство. Арабські дирхами. Європейські денарії. Карбування власної монети. Руська гривня. Лихварство.

Тема 2.7. Суспільний устрій домонгольської Русі

Адміністративний устрій Русі. Полюддя. Управління волостями. Посадники.

Доходи і видатки державної скарбниці. Джерела доходів. Штрафи. Торгові мита. Натуральні повинності населення. Витрати княжої скарбниці.

Княжа дружина. Службова організація на Русі. Структура, функції і забезпечення дружини. Відносини між князем і дружиною.

Вільне землеробське населення. Головні групи землеробського населення. Смерди і закупи. Територіальні громади вільних землеробів (верв). Ізгої. Типи поселень землеробів (весь і погост).

Торгово-ремісниче населення руських міст. Формування міст. Міські громади: структура та управління. Віча, тисяцькі і соцькі. Участь громад ремісничо-торгового населення в суспільному житті. Конфлікти між містами і князями.

Рабство на Русі. Джерела рабства. Челядь і холопи. Становище рабів. Використання рабів.

Релігія і церква в суспільному житті домонгольської Русі. Формування церковної організації на Русі. Міжнародний статус Руської митрополії. Матеріальне забезпечення церкви. Церковна десятина. Земельні володіння єпископату. Організація білого духовенства. Монастирі в суспільному житті Русі. Печерський монастир. Участь духовенства в суспільному житті. Церковне судочинство. Церква в політичних конфліктах на Русі.

Тема 2.8. Культура домонгольської Русі

Поширення писемності, освіти і наукового знання. Проблема докириличного письма в слов'ян. Спадщина Кирила і Мефодія на Русі. Кирилиця і глаголиця. Берестяні грамоти. Літературна мова. Школи. Наукові знання. Книгописання.

Розвиток літератури. Перекладна та оригінальна література. Літописання. Повість минулих літ. Галицько-Волинський літопис. Володимир Мономах і його «Повчання дітям». «Слово о полку Ігоревім». Життя святих.

Музична культура і театральні видовища. Пісенний фольклор. Музичні інструменти. Скоморохи.

Архітектура. Десятинна церква. Золоті ворота. Софійський собор. Успенський собор Печерського монастиря. Михайлівський Золотоверхий монастир.

Образотворче й декоративно-ужиткове мистецтво. Фрески. Мозаїки. Мозаїчна Оранта Софійського собору. Іконопис. Книжкова мініатюра. Остромирове Євангеліє. Ізборник Святослава.

Культура побуту. Типи поселень. Житло і господарські споруди. Одяг.

Тема 2.9. Навала монголів та її наслідки

Утворення Монгольської держави. Суспільно-економічний лад кочових монгольських племен. Чингізхан і об'єднання монгольських племен. Військова могутність держави монголів. Поневолення монголами інших народів.

Опір населення України монгольським завойовникам. Битва на Калці. Навала Батия. Спустошення Батием Задніпров'я. Похід на Романовичів. Захоплення Києва. Батий у Середній Європі.

Золота Орда. Перетворення улусу Джучі в окрему державу монголів. Економічне життя та суспільний устрій улусу. Система управління підкореними землями.

Становище українських земель під владою ординських ханів. Залежність руських князівств від монголів. Баскаки.

Тема 2.10. Україна в середині XIII – першій половині XIV ст.

Занепад Наддніпрянщини і Лівобережної України. Демографічні наслідки навали Батия. Обезкняжіння Наддніпрянщини. Втрата Києвом функції центру Руської митрополії. Розпад Чернігівської землі на дрібні князівства.

Держава Романовичів у середині й другій половині XIII ст. Завершення боротьби за Галицьку землю. Підготовка Романовичів до боротьби з монголами. Відносини із Західною Європою. Коронація Данила. Забезпечення кордонів із литовськими племенами. Боротьба з «татарськими людьми». Каральні експедиції монголів. Децентралізація держави Романовичів. Лев і Мстислав Даниловичі та Володимир Василькович.

Фінал Галицько-Волинської держави. Правління Юрія Львовича. Відновлення єдності держави Романовичів. Створення Галицької митрополії. Дуумвірат Андрія і Лева Юрійовичів. Правління Болеслава-Юрія Тройденевича. Невдоволення населення політикою князя. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

Змістовий модуль 3

УКРАЇНА В ПІЗНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ (середина XIV – друга третина XVI ст.)

Тема 3.1. Політичний устрій

Геополітичне становище українських земель у першій половині XIV ст. Політичні утворення на етнічних українських землях. Галицько-Волинська Русь. Київська, Сіверська і Подільська землі. Сусіди України.

Захоплення українських земель Литвою і Польщею. Боротьба Великого князівства Литовського, Польського й Угорського королівств та Золотої Орди за спадщину Романовичів. Любарт Ґедимінович. Поширення влади литовських князів на Київську, Сіверську й Подільську землі. Подільське князівство Коріатовичів. Статус правителів руських земель із династії Ґедиміновичів.

Втрата українськими землями політичної автономії. Кревська та наступні польсько-литовські унії. Династична політика Ягайла та Вітовта і ліквідація родового співволодіння литовських династій.

Реанімація автономних князівств. Польсько-литовська війна 1431 р. за Волинь і Поділля. Династична війна 1432–1438 рр. у Великому князівстві Литовському. Городенська унія 1432 р. Київське князівство Олельковичів. Князівство Свидригайла Ольгердовича у Волинській землі.

Адміністративно-територіальний устрій українських земель. Політика Польського королівства на українських землях. Запровадження поділу на воєводства, землі і повіти. Уніфікація адміністративно-територіального устрою українських земель у Великому князівстві Литовському. Ліквідація екстериторіальності володінь родовитої аристократії. Система регіональної влади. Земські привілеї. І Литовський Статут.

Етнічні українські землі поза межами Польського королівства і Великого князівства Литовського. Закарпаття в складі Угорського королівства. Шипинська земля в складі Молдавського князівства. Сіверська земля в складі Московського князівства.

Народи і держави Північного Причорномор'я і Криму. Генуезькі колонії в Північному Причорномор'ї і Криму. Князівство Феодоро.

Кримський ханат. Утворення ханату. Династія Ґереїв. Кримський ханат і Османська імперія. Суспільний устрій ханату. Походи татар на українські землі. Ясир.

Тема 3.2. Господарство

Сільське господарство. Поземельні відносини в Україні. Системи землеробства і засоби виробництва. Тваринництво. Натуральний характер господарства. Зародження фільваркового господарства.

Волочна поміра. Причини, зміст і наслідки аграрної реформи. Устава на волоки.

Промисли. Традиційні промисли (збиральництво, полювання, рибальство, бджільництво, виробництво заліза, солеваріння). Нові промисли (млинарство, видобуток селітри, виробництво поташу).

Урбанізаційні процеси в Україні. Формування мережі поселень міського типу. Механізми появи міст. Топографія міст. Середмістя, юридики і передмістя. Класифікація міст за правовим статусом та устроєм. Магдебурзьке право.

Ремесла. Провідні ремісничі осередки. Найважливіші ремесла. Цехи ремісників.

Розвиток торгівлі. Форми внутрішньої і зовнішньої торгівлі. Регламентація торгівлі державою (торгові шляхи, митні комори, складське право).

Грошовий обіг. Номінали монет. Лічба грошей. Лихварство.

Тема 3.3. Соціальний устрій

Становий поділ суспільства. Поняття про стани. Привілейовані і непривілейовані стани. Чинники регіональних відмінностей соціального устрою.

Українська знать. Категорії знаті. Князівські і шляхетські роди. Групи й підгрупи князів за генеалогічним корінням (роди литовського династичного походження, роди руського династичного походження, роди вихідців із тюркського династичного середовища, роди шляхетського походження з чужоземними титулами князів). Статус нобілітету з титулами князів. Типи володінь князів (уділи, службові володіння, отчини). Пережитки династичних прерогатив. Втрата аристократією з князівськими титулами її виключності.

Шляхта. Назви (бояри, зем'яни, шляхта), походження, майнова нерівність. Етнічний склад та релігійна приналежність шляхти. Майнова диференціація шляхти. Шляхетське самоврядування. Шляхи втрати шляхтою свого статусу. Соціальні групи, проміжні між знаттю і залежним населенням, та їхня доля.

Духовенство. Групи православного духовенства. Католицьке духовенство.

Міщани. Основні групи міського населення. Соціальна та етноконфесійна структура мешканців міст. Основні групи міського населення (патриціат, поспільство і плебс, соціальний марґінес). Соціальні конфлікти в містах.

Селяни. Категорії селян за правовим становищем, обсягом і характером повинностей та майновим становищем. Повинності селян на користь держави. Процес закріпачення селянства. Зростання панщини. Соціальні конфлікти. Повстання Мухи.

Козацтво. Проблема походження козацтва. Степи України в пізньому середньовіччі. Перші згадки про козаків. Джерела формування козацтва. Перші походи козаків. Державна служба козацтва. Питання про час появи Запорозької Січі.

Етноправові групи населення. Волохи, вірмени, євреї, караїми на етнічних українських землях.

Групи населення поза правом.

Тема 3.4. Релігійне життя і культура українського народу

Православна церква на руських землях у середині XIV – першій половині XV ст. Ліквідація Галицької митрополії. Боротьба за Київську митрополію. Митрополит Кипріан.

Розпад Православної церкви на руських землях на дві митрополії. Флорентійська унія 1439 р. між Православною і Католицькою церквами та її наслідки для Православної церкви на руських землях. Митрополит Ісидор. Територіальний устрій нової Київської митрополії.

Дискримінація православного населення України в Польському королівстві та Великому князівстві Литовському. Суперечлива політика польських королів та великих князів литовських щодо Православної церкви.

Католицька церква на українських землях у пізньому середньовіччі. Поширення Католицької церкви на землях України. Намагання католицьких ієрархів контролювати православний єпископат.

Криза Київської митрополії Православної церкви. Втручання світської влади в церковне життя. Право подавання. Корумпованість верхівки духовенства. Занепад духовенства. Проникнення на українські землі реформаційних ідей.

Культурні здобутки України на схилі середніх віків. Оборонне зодчество. Розвиток освіти. Юрій із Дрогобича. Рукописна книга та книгодрукування. Швайпольт Фіоль. Пересопницьке Євангеліє. Розвиток літератури.

Змістовий модуль 4

УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (1569–1647)

Тема 4.1. Політичне становище України

Політичне становище земель України в середині XVI ст. Українські землі в складі Польського королівства, Великого князівства Литовського, Московського царства Молдавського князівства, Семиграддя та Австрії. Причорномор'я і Крим у складі Кримського ханства і Туреччини.

Люблінська унія та її наслідки для України. Причини зближення Великого князівства Литовського і Польського королівства. Польсько-литовський сейм 1569 р. в Любліні. Королівські універсали про приєднання воєводств Правобережної України до Польського королівства. Ухвала сейму про утворення єдиної держави. Державний устрій Речі Посполитої. Наслідки Люблінської унії для України. Приєднання до Речі Посполитої Чернігово-Сіверської землі.

Адміністративно-територіальний устрій українських земель у польсько-литовській державі. Воєводства, землі і повіти. Система органів регіональної влади. Сеймики. Королівська адміністрація.

Судочинство на українських землях Речі Посполитої. Судоустрій. Гродські, земські, підкоморські й каптуровий суди. Луцький, Люблінський і Литовський трибунали. Міські, церковні, доменіальні й копні суди. Єврейський кагал. Законодавство. II (Волинський) і III Литовські статuti. Сеймові конституції.

Тема 4.2. Економічне життя і соціальний розвиток українського суспільства

Зростання товарності сільського господарства. «Революція цін» у Європі та її вплив на Україну. Перетворення України в головного експортера збіжжя та іншої продукції сільського господарства.

Поширення фільварків. Поява і поширення фільварків. Структура фільварків. Робоча сила. Зміна характеру ренти.

Освоєння нових земель. Дике поле як український фронтір. Колонізація земель на південному сході України. Слободи.

Зростання магнатського землеволодіння. Магнати і латифундії. Зростання впливу магнатів. Найголовніші клани магнатів. Просування в Україну магнатів польського походження.

Наростання соціальних суперечностей. Посилення визиску селянства шляхтою. Форми соціального протесту.

Урбанізаційні процеси на українських землях. Зростання кількості міст. Категорії міст. Етно-конфесійне обличчя українських міст. Соціальний склад міського населення. Патриціат, бюргерство і плебс.

Тема 4.3. Перетворення козацтва в провідну верству українського суспільства

Утворення реєстрового козацтва. Набори козаків на державну службу. Перетворення козацтва в окремий стан. Суперечлива політика уряду щодо козаків.

Участь козаків у боротьбі з татарами і турками. Морські походи запорожців. Козаки в битві під Хотиним. Петро Сагайдачний.

Козацькі повстання кінця XVI – першої половини XVII ст. Повстання кінця XVI ст. Криштоф Косинський. Северин Наливайко. Повстання Марка Жмайла. Куруківська угода. Повстання 1630-х років. Тарас Трясило. Фортеця Кодак. Іван Сулима. Павло Бут. Яків Остриянин і Дмитро Гуня. «Ординація війська Запорізького реєстрового» 1638 р.

Тема 4.4. Релігія і церква на українських землях на початку нової доби

Реформаційні рухи і контрреформація. Головні течії протестантизму (лютеранство, кальвінізм, соцініанство). Найголовніші центри соцініанства. Контрреформація в Католицькій церкві. Орден єзуїтів.

Становище Православної церкви. Устрій Православної церкви на українських землях. Криза Православної церкви в Речі Посполитій.

Братства. Причини появи братств. Зміст діяльності братств. Підтримка братств патріархами Православною Сходу.

Берестейська церковна унія та її наслідки. Пошуки православними ієрархами порозуміння з католиками. Берестейські собори 1596 р. та їхні рішення. Розкол руського населення Речі Посполитої на табори прихильників і противників унії. Активізація релігійного життя. Релігійна полеміка. Мелетій Смотрицький. Поява нових монастирів. Переміщення центру боротьби за Православну церкву зі Львова у Київ. Легалізація Православної церкви та церковної ієрархії. Митрополит Іов Борецький. «Пункти для заспокоєння руського народу» 1632 р. Реформаторські зусилля Петра Могили.

Тема 4.5. Культура України на початку нової доби

Інтелектуальне життя України. Розвиток освіти. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. Братські школи. Києво-Могилянська колегія. Поширення книгодрукування. Іван Федорович. Острозька Біблія. Полемічна література. Іван Вишенський. Мелетій Смотрицький. Музика. Поява партесного співу.

Змістовий модуль 5

УКРАЇНА В СЕРЕДИНІ XVII – XVIII ст.

Тема 5.1. Визвольна війна українського народу середини XVII ст.

Причини, характер, рушійні сили і хронологічні межі війни.

Визвольна боротьба в 1648–1649 рр. Богдан Хмельницький. Початок повстання. Битви на Жовтих Водах і під Корсунем. Розгортання всенародної визвольної боротьби. Покозачення. Битва під Пилявцями. Похід Богдана Хмельницького на Львів і Замостя. Переговори в Переяславі. Облога Збаража. Битва під Зборовом. Зборівський договір.

Визвольна боротьба в 1651–1653 рр. Перехід коронних військ через демаркаційну лінію. Битва під Берестечком. Білоцерківський мир. Битва під горою Батіг. Бої під Жванцем.

Перехід козацької України під протекторат російського царя. Встановлення Україною дипломатичних зв'язків із Росією. «Переяславська рада». Українсько-російський договір 1654 р.

Україна в 1654–1657 рр. Неefективність боротьби Росії з Річчю Посполитою. Пошук Україною інших союзників і його результати.

Тема 5.2. Формування козацької держави

Політичний устрій козацької України. Територія та адміністративно-територіальний поділ держави.

Вищі органи влади. Гетьман як глава держави. Генеральна рада. Старшинська рада. Центральні органи виконавчої та судової влади. Місцеві органи влади.

Армія козацької держави. Структура армії. Курені, сотні і полки.

Фінансова система держави. Джерела поповнення скарбниці. Грошовий обіг.

Дипломатичні відносини з іншими державами. Переговори і міжнародні військово-політичні союзи.

Населення держави. Зміна становища селян. Міщани. Доля шляхти. Зміна складу духовенства. Козацтво. Городові козаки і запорожці. Козацька старшина.

Тема 5.3. Україна наприкінці 50-х – у середині 80-х років XVII ст.

Гетьманування Івана Виговського і Юрія Хмельницького. Проголошення Івана Виговського гетьманом України. Гадяцька угода та її наслідки. Битва під Конотопом. Гетьманування Юрія Хмельницького. Чуднівський договір. Битва під Переяславом.

Боротьба за владу над Україною в 1663–1676 рр. Розкол України на два гетьманати. Проголошення гетьманом Петра Дорошенка. Андрусівське перемир'я. Розкол України на три гетьманати. Захоплення Поділля Туреччиною. Проголошення гетьманом Івана Самойловича і поширення його влади на частину Правобережної України.

Чигиринські походи турецьких і татарських військ та їхні наслідки. «Великий згін» 1678–1679 років.

Україна в першій половині 1680-х років. Бахчисарайське перемир'я. Відновлення правобережного гетьманату. Битва під Віднем. Наслідки «Вічного миру» для України.

Тема 5.4. Гетьманування Івана Мазепи

Політика Івана Мазепи в Україні. Проголошення Івана Мазепи гетьманом України. Соціальна політика Мазепи та її наслідки. Повстання Петрика. Підтримка гетьманом Православної церкви, освіти і культури

Українсько-шведський союз. Північна війна та її наслідки для України. Українсько-шведський союз 1708–1709 рр. Заходи Петра I по нейтралізації дій Івана Мазепи. Знищення Запорозької Січі. Полтавська битва та її наслідки для козацької України.

Козацька політична еміграція. Пилип Орлик. Конституція 1710 р. Боротьба Пилипа Орлика за Гетьманщину.

Тема 5.5. Ліквідація російським царизмом автономії України

Наступ Петра I на права України. Трудові походи козаків. Заборона діловодства українською мовою. Обмеження прав гетьмана. Перша Малоросійська колегія (1722–1727). Намагання старшини відновити права Гетьманщини. Павло Полуботок.

Гетьманування Данила Апостола (1727–1734). Скасування Малоросійської колегії. Відновлення гетьманства. «Рішительні пункти». Соціальна політика Данила Апостола.

Правління гетьманського уряду (1734–1750).

Гетьманування Кирила Розумовського (1750–1764). Проголошення Кирило Розумовського гетьманом України. Реформи гетьмана.

Перетворення Гетьманщини в провінцію Російської імперії. Скасування гетьманського уряду. Друга Малоросійська колегія. Ліквідація полково-сотенного і запровадження загальноросійського адміністративно-територіального устрою. Намісництва і губернії. Ліквідація козацького війська. Запровадження кріпацтва. Перетворення української старшини і шляхти в російських дворян.

Уніфікація устрою Слобідської України. Ліквідація слобідських полків і закріпачення селянства. Слобідсько-Українська губернія і Харківське намісництво.

Тема 5.6. Правобережжя і Західна Україна наприкінці XVII та у XVIII ст.

Реставрація на Правобережній Україні старих суспільних відносин. Спустошення краю війнами. Залюднення території. Козацькі полки. Повстання під проводом Семена Палія. Правобережна Україна під контролем Росії. Колонізація Правобережної України шляхтою.

Соціальні рухи (опришки, гайдамаки, Коліївщина). Рух опришків. Олекса Довбуш. Гайдамацький рух. Коліївщина. Максим Залізняк та Іван Гонта.

Поділи Речі Посполитої і наслідки їх для України. Занепад Речі Посполитої. Шляхетська анархія. Барська конфедерація консервативної шляхти. Анексія українських земель Речі Посполитої Австрійською та Російською імперіями.

Українські землі в Австрійській імперії в останній чверті XVIII ст. Адміністративно-територіальний устрій Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Реформи освіченого абсолютизму.

Тема 5.7. Південь України в останній третині XVIII ст.

Захоплення Росією Приазов'я, Причорномор'я і Криму. Чорноморська проблема Росії. Російські-турецькі війни останньої третини XVIII ст. та їхні наслідки. Анексія Росією Кримського ханства.

Сільськогосподарська колонізація півдня України. Поміщицьке господарство. Господарство державних селян. Формування селянського господарства фермерського типу.

Урбанізація Південної України. Виникнення Катеринослава, Херсона, Миколаєва, Одеси та інших міст.

Розвиток на півдні України промисловості і торгівлі.

Тема 5.8. Культура України в середині XVII – XVIII ст.

Освіта. Початкові школи. Колегіуми. Києво-Могилянська академія.

Книгодрукування. Друкарні Києво-Печерської лаври та Почаївського монастиря.

Наука та богословська філософська і думка. Іоанікій Галятовський. Дмитро Туптало. Григорій Сковорода.

Розвиток літератури. Поезія, богословські твори, літописна та історична проза. Літописи Самовидця, Григорія Граб'янки і Самійла Величка. Василь Григорович-Барський. Климентій Зиновійв.

Архітектура. Стили класицизму, бароко і рококо в архітектурі України. Вишневецький палац. Діяльність Йоганна-Ґотфріда Шеделя (дзвіниці Києво-Печерської лаври та Софійського собору в Києві). Франческо Бартоломео Растреллі (Андріївська церква і Маріїнський палац у Києві). Іван Григорович-Барський. Собор св. Юра у Львові. Ансамбль єзуїтського колегіуму в Кременці. Успенський собор Почаївського монастиря.

Образотворче мистецтво. Гравюри Олександра і Леонтія Тарасевичів та Івана Щирського. Іконопис Йова Кондзалевича. Портретне малярство. Скульптури Йоганна Георга Пінзеля.

Музика і театр. Микола Дилецький. Артемій Ведель.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						Заочна форма					
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
Модуль 1												
Змістовий модуль 1												
ВСТУП ДО КУРСУ. ПРЕІСТОРІЯ І СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ												
<i>Тема 1.1.</i> Вступ до курсу історії України	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
<i>Тема 1.2.</i> Населення України в епоху каменю	18	4	4	–	–	10	18	–	–	–	–	18
<i>Тема 1.3.</i> Населення України в енеоліті та бронзовому віці	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
<i>Тема 1.4.</i> Скотарі і землероби раннього залізного віку на території України	9	2	2	–	–	5	9	–	–	–	–	9
<i>Тема 1.5.</i> Антична цивілізація в Північному Причорномор'ї	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
<i>Тема 1.6.</i> Стародавні слов'яни та їхні сусіди	9	2	2	–	–	5	9	–	2	–	–	7
Разом	63	14	14	–	–	35	63	4	4	–	–	55
Змістовий модуль 2												
ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В РАНЬОМУ І ЗРІЛОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ												
<i>Тема 2.1.</i> Ранньосередньовічні слов'яни на території України	18	4	4	–	–	10	18	2	–	–	–	16
<i>Тема 2.2.</i> Утворення і розквіт Руської держави	18	4	4	–	–	10	18	2	–	–	–	16
<i>Тема 2.3.</i> Політична трансформація Русі в другій половині XI – першій половині XIII ст.	18	4	4	–	–	10	18	–	2	–	–	16
<i>Тема 2.4.</i> Галицько-Волинська держава	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
<i>Тема 2.5.</i> Русь у системі міжнародних відносин IX – початку XIII ст.	18	4	4	–	–	10	18	–	2	–	–	16
<i>Тема 2.6.</i> Господарство Русі	18	4	4	–	–	10	18	–	–	–	–	18
<i>Тема 2.7.</i> Суспільний устрій Русі	18	4	4	–	–	10	18	2	–	–	–	16
<i>Тема 2.8.</i> Культура Русі	23	4	6	–	–	13	23	–	2	–	–	21

Тема 2.9. Навала монголів та її наслідки	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
Тема 2.10. Україна в середині XIII – першій половині XIV ст.	18	4	4	–	–	10	18	–	2	–	–	16
Разом	167	36	38	–	–	93	167	10	8	–	–	149
Разом за I семестр	230	50	52	–	–	128	230	14	12	–	–	204
Змістовий модуль 3												
УКРАЇНА В ПІЗНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ (середина XIV – друга третина XVI ст.)												
Тема 3.1. Політичний устрій	26	6	6	–	–	14	26	2	–	–	–	24
Тема 3.2. Господарство	17	4	4	–	–	9	17	–	2	–	–	15
Тема 3.3. Соціальний устрій	17	4	4	–	–	9	17	2	–	–	–	15
Тема 3.4. Релігійне життя і культура українського народу	17	4	4	–	–	9	17	–	2	–	–	15
Разом	77	18	18	–	–	45	77	4	4	–	–	69
Змістовий модуль 4												
УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ (1569–1647)												
Тема 4.1. Політичне становище України	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
Тема 4.2. Економічне життя і соціальний розвиток українського суспільства	9	2	2	–	–	5	9	–	2	–	–	7
Тема 4.3. Перетворення козацтва в провідну верству українського суспільства	9	2	2	–	–	5	9	2	–	–	–	7
Тема 4.4. Релігійне життя України на початку нової доби	9	2	2	–	–	5	9	–	2	–	–	7
Тема 4.5. Культура України на початку нової доби	9	2	2	–	–	5	9	–	–	–	–	9
Разом	45	10	10	–	–	25	45	4	4	–	–	37
Змістовий модуль 5												
УКРАЇНА В СЕРЕДИНІ XVII – XVIII ст.												
Тема 5.1. Визвольна війна українського народу середини XVII ст.	16	4	4	–	–	8	16	2	–	–	–	14
Тема 5.2. Формування козацької держави	9	2	2	–	–	5	9	–	–	–	–	9
Тема 5.3. Україна наприкінці 50-х – у середині 80-х років XVII ст.	16	4	4	–	–	8	16	2	–	–	–	14
Тема 5.4. Гетьманування Івана Мазепи	9	2	2	–	–	5	9	–	2	–	–	7
Тема 5.5. Ліквідація російсь-	16	4	4	–	–	8	16	–	2	–	–	14

ким царизмом автономії України												
Тема 5.6. Правобережжя і Західна Україна наприкінці XVII та у XVIII ст.	16	4	4	–	–	8	16	2	–	–	–	14
Тема 5.7. Південь України в останній третині XVIII ст.	9	2	2	–	–	5	9	–	–	–	–	9
Тема 5.8. Культура України в середині XVII – XVIII ст.	17	4	4	–	–	9	17	–	–	–	–	17
Разом	108	26	26	–	–	56	108	6	4	–	–	98
Разом за II семестр	230	54	54			102	230	14	12			204
Модуль 2												
Індивідуальне науково-дослідне завдання	20	–	–	–	20	–	20	–	–	–	20	–
Усього годин	480	104	106	–	20	250	480	28	24	–	20	408

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.1	Вступ до курсу історії України	2
1.2	Населення України в епоху каменю	4
1.3	Населення України в енеоліті та бронзовому віці	2
1.4	Скотарі і землероби раннього залізного віку на території України	2
1.5	Антична цивілізація в Північному Причорномор'ї	2
1.6	Стародавні слов'яни та їхні сусіди	2
2.1	Ранньосередньовічні слов'яни на території України	4
2.2	Утворення і розквіт Руської держави	4
2.3	Політична трансформація Русі в другій половині XI – першій половині XIII ст.	4
2.4	Галицько-Волинська держава	2
2.5	Русь у системі міжнародних відносин IX – початку XIII ст.	4
2.6	Господарство Русі	4
2.7	Суспільний устрій Русі	4
2.8	Культура Русі	6
2.9	Навала монголів та її наслідки	2
2.10	Україна в середині XIII – першій половині XIV ст.	4
3.1	Політичний устрій України в пізньому середньовіччі	4
3.2	Господарство України в пізньому середньовіччі	4
3.3	Соціальний устрій України в пізньому середньовіччі	6
3.4	Релігійне життя і культура українського народу України в піз-	4

	ньому середньовіччі	
4.1	Політичне становище України на початку нової доби	2
4.2	Економічне життя і соціальний розвиток українського суспільства на початку нової доби	2
4.3	Перетворення козацтва в провідну верству українського суспільства	2
4.4	Релігійне життя України на початку нової доби	2
4.5	Культура України на початку нової доби	2
5.1	Визвольна війна українського народу середини XVII ст.	6
5.2	Формування козацької держави	2
5.3	Україна наприкінці 50-х – у середині 80-х років XVII ст.	4
5.4	Гетьманування Івана Мазепи	2
5.5	Ліквідація російським царизмом автономії України	4
5.6	Правобережжя і Західна Україна наприкінці XVII та у XVIII ст.	4
5.7	Південь України в останній третині XVIII ст.	2
5.8	Культура України в середині XVII – XVIII ст.	2

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.1	Вступ до курсу історії України	5
1.2	Населення України в епоху каменю	10
1.3	Населення України в енеоліті та бронзовому віці	5
1.4	Скотарі і землероби раннього залізного віку на території України	5
1.5	Антична цивілізація в Північному Причорномор'ї	5
1.6	Стародавні слов'яни та їхні сусіди	5
2.1	Ранньосередньовічні слов'яни на території України	10
2.2	Утворення і розквіт Руської держави	10
2.3	Політична трансформація Русі в другій половині XI – першій половині XIII ст.	10
2.4	Галицько-Волинська держава	5
2.5	Русь у системі міжнародних відносин IX – початку XIII ст.	10
2.6	Господарство Русі	10
2.7	Суспільний устрій Русі	10
2.8	Культура Русі	13
2.9	Навала монголів та її наслідки	5
2.10	Україна в середині XIII – першій половині XIV ст.	10
3.1	Політичний устрій України в пізньому середньовіччі	9
3.2	Господарство України в пізньому середньовіччі	9

3.3	Соціальний устрій України в пізньому середньовіччі	14
3.4	Релігійне життя і культура українського народу України в пізньому середньовіччі	9
4.1	Політичне становище України на початку нової доби	5
4.2	Економічне життя і соціальний розвиток українського суспільства на початку нової доби	5
4.3	Перетворення козацтва в провідну верству українського суспільства	5
4.4	Релігійне життя України на початку нової доби	5
4.5	Культура України на початку нової доби	5
5.1	Визвольна війна українського народу середини XVII ст.	8
5.2	Формування козацької держави	5
5.3	Україна наприкінці 50-х – у середині 80-х років XVII ст.	8
5.4	Гетьманування Івана Мазепи	5
5.5	Ліквідація російським царизмом автономії України	8
5.6	Правобережжя і Західна Україна наприкінці XVII та у XVIII ст.	8
5.7	Південь України в останній третині XVIII ст.	5
5.8	Культура України в середині XVII – XVIII ст.	5
	Разом	250

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювання писемного джерела з історії України.
2. Реферат наукової статті обсягом 3–4 стор.
2. Характеристика діяльності відомого історичного діяча обсягом 3–4 стор. (сторінка – 300–320 слів комп'ютерного набору 14-м кеглем через 1,5 інтервалу).
3. Огляд публікацій із проблем історії України обсягом 3–4 стор.
4. Повідомлення на студентську наукову конференцію за результатами власного дослідження обсягом 3–4 стор.
5. Есе з проблематики історії України обсягом 3–4 стор.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції, семінари, індивідуальні науково-дослідні завдання; пояснювально-ілюстративні, проблемні та частково-пошукові методи з використанням аудіовізуальних засобів, спеціалізованого програмного забезпечення освітнього процесу, електронних бібліотек та архівів, онлайн-енциклопедій, -словників і -баз даних.

10. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточне оцінювання, модульне тестування; оцінка самостійної та індивідуальної роботи; підсумкове тестування; 2 екзамени.

Орієнтовний перелік питань на екзамени

I семестр

1. Предмет і завдання курсу історії України.
2. Головні етапи історії України
3. Джерела вивчення стародавньої і середньовічної історії України.
4. Головні етапи вивчення стародавньої і середньовічної історії України.
5. Сучасні уявлення про антропо- і соціогенез.
6. Палеолітичне населення України.
7. Населення України в епоху мезоліту.
8. Матеріальна і духовна культура населення України в епоху неоліту.
9. Матеріальна і духовна культура населення України в епоху енеоліту.
10. Трипільська землеробсько-скотарська спільнота в світлі сучасних археологічних досліджень
11. Населення території України в епоху бронзи.
12. Землероби лісостепової і лісової смуг України в ранньому залізному віці.
13. Кіммерійські племена на території України.
14. Скіфи на території України.
15. Колонізація степової смуги України сарматами.
16. Колонізація греками Північного Причорномор'я і Криму.
17. Господарство греків у Причорномор'ї і Криму.
18. Політичний устрій колоній греків на території України.
19. Занепад грецьких держав Північного Причорномор'я і Криму.
20. Культура грецьких колоній Північного Причорномор'я і Криму.
21. Проблема походження і прабатьківщини слов'ян.
22. Археологічні культури на території України, пов'язані з праслов'янами.
23. Слов'яни і велике переселення народів.
24. Археологічні культури, пов'язані з перебуванням на території України готів.
25. Ранні слов'яни на території України.
26. Східні слов'яни напередодні появи держави (VIII – IX ст.).
27. Господарство і побут давніх слов'ян.

28. Суспільний устрій східних слов'ян до появи держави.
29. Дохристиянські релігійні уявлення слов'ян.
30. Проблема походження Русі.
31. Перші київські князі. Реформи княгині Ольги.
32. Політика Володимира Великого.
33. Запровадження на Русі християнства.
34. Розквіт Русі за правління Ярослава Мудрого.
35. Русь у другій половині XI – на початку XII ст.
36. Перетворення Русі в конфедерацію земель-князівств.
37. Київська земля в другій третині XII – 30-х роках XIII ст.
38. Переяславська і Чернігівська землі в середині XII – 30-х роках XIII ст.
39. Політичне життя Волині в XII ст.
40. Галицька земля наприкінці XI та в XII ст.
41. Об'єднавча політика князя Романа Мстиславовича та її наслідки.
42. Відновлення Романовичами Галицько-Волинської держави.
43. Русь і кочові народи причорноморських степів. Хозари.
44. Русь і кочові народи причорноморських степів. Печеніги.
45. Русь і кочові народи причорноморських степів. Половці.
46. Русько-візантійські відносини.
47. Контакти Русі з країнами Центральної та Західної Європи.
48. Сільське господарство середньовічної Русі.
49. Промисли і ремесла населення середньовічної Русі.
50. Торгівля середньовічної Русі.
51. Грошове господарство середньовічної Русі.
52. Адміністративний устрій середньовічної Русі.
53. Доходи і видатки княжої скарбниці середньовічної Русі.
54. Княжа дружина середньовічної Русі.
55. Вільне землеробське населення середньовічної Русі.
56. Торгово-ремісниче населення руських міст.
57. Рабство на Русі.
58. Формування на Русі церковної організації.
59. Участь духовенства в суспільному житті домонгольської Русі.
60. Писемність і літературна мова домонгольської Русі.
61. Літературне життя домонгольської Русі.
62. Архітектура домонгольської Русі.

63. Образотворче мистецтво домонгольської Русі.
64. Утворення Монгольської держави.
65. Опір населення України монгольським завойовникам.
66. Золота Орда і землі України.
67. Занепад Лівобережної України і Наддніпрянщини після навали монголів.
68. Держава Романовичів у середині й другій половині XIII ст.
69. Держава Романовичів у першій половині XIV ст.

II семестр

1. Геополітичне становище українських земель у першій половині XIV ст.
2. Захоплення українських земель Великим князівством Литовським.
3. Захоплення українських земель Польським королівством.
4. Польсько-литовські унії кінця XIV – початку XV ст. і втрата українськими землями політичної автономії.
5. Династична війна 30-х років XV ст. у Великому князівстві Литовському та її наслідки для України.
6. Волинське князівство Свидригайла і Київське князівство Олельковичів.
7. Українські землі в литовсько-московських війнах кінця XV – початку XVI ст.
8. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у Польському королівстві та Великому князівстві Литовському.
9. Генуезькі колонії в Північному Причорномор'ї та в Криму.
10. Князівство Феодоро.
11. Кримський ханат у XV – другій третині XVI ст.
12. Сільське господарство України в серед. XIV – другій третині XVI ст. Устава на волоки.
13. Промисли і ремесла України в серед. XIV – другій третині XVI ст.
14. Торгівля і грошовий обіг в Україні в серед. XIV – другій третині XVI ст.
15. Аристократія України з князівськими титулами в серед. XIV – другій третині XVI ст.
16. Українська шляхта в серед. XIV – другій третині XVI ст.
17. Міщани України в серед. XIV – другій третині XVI ст.
18. Селянство України в серед. XIV – другій третині XVI ст.
19. Соціальні протести населення України в серед. XIV – другій третині XVI ст.
20. Етноправові групи населення України в серед. XIV – другій третині XVI ст.
21. Зародження козацтва в Україні.
22. Православна церква на руських землях у пізньому середньовіччі.
23. Люблінська унія та її наслідки для України.
24. Адміністративно-територіальний устрій земель України в Речі Посполитій.

25. Литовські Статути.
26. Поширення в Україні на початку раннього нового часу фільварків.
27. Освоєння в Україні на початку раннього нового часу нових земель і зростання магнатського землеволодіння.
28. Урбанізаційні процеси на українських землях на початку раннього нового часу.
29. Утворення реєстрового козацтва.
30. Участь козаків у боротьбі з татарами і турками.
31. Козацькі повстання кінця XVI – першої половини XVII ст.
32. Реформаційні рухи і контрреформація в Україні на початку раннього нового часу.
33. Становище Православної церкви в Україні на початку раннього нового часу. Братства.
34. Берестейська церковна унія та її наслідки в Україні.
35. Причини, характер, рушійні сили і хронологічні межі Визвольної війни XVII ст.
36. Визвольна боротьба в Україні в 1648–1649 рр.
37. Зборівський договір 1649 р.
38. Визвольна боротьба в Україні в 1651–1653 рр.
39. Битва 1651 р. під Берестечком та її наслідки. Білоцерківський договір.
40. Українсько-російський договір 1654 р.
41. Україна в 1654–1657 рр.
42. Територія та адміністративний устрій держави Богдана Хмельницького.
43. Вищі органи влади козацької держави в Україні.
44. Армія козацької держави в Україні.
45. Фінансова система козацької держави в Україні.
46. Дипломатичні відносини козацької держави з іншими державами.
47. Населення козацької держави в Україні.
48. Гетьманування Івана Виговського.
49. Гадяцька угода 1658 р. та її наслідки.
50. Гетьманування Юрія Хмельницького.
51. Боротьба за владу над Україною в 1663–1676 рр.
52. Гетьманування Петра Дорошенка.
53. Андрусівське перемир'я 1667 р. та його наслідки для України.
54. Гетьманування Івана Самойловича.
55. Україна в першій половині і середині 1680-х років.
56. «Вічний мир» 1686 р. та його наслідки для України.
57. Гетьманування Івана Мазепи в Україні.
58. Українсько-шведський союз 1708–1709 рр.

59. Конституція Пилипа Орлика.
60. Наступ Петра I на права України.
61. Перша Малоросійська колегія (1722–1727).
62. Гетьманування Данила Апостола (1727–1734).
63. Правління гетьманського уряду в Україні (1734–1750).
64. Гетьманування Кирила Розумовського (1750–1764).
65. Перетворення Гетьманщини в останній третині XVIII ст. в провінцію Російської імперії.
66. Реставрація на Правобережній Україні на початку XVIII ст. старих порядків.
67. Соціальні рухи на Правобережній Україні у XVIII ст. Коліївщина 1768 р.
68. Поділи Речі Посполитої і наслідки їх для України.
69. Українські землі в Австрійській імперії в останній чверті XVIII ст.
70. Захоплення Росією в останній третині XVIII ст. Приазов'я, Причорномор'я і Криму.
71. Сільськогосподарська колонізація Південної України в останній чверті XVIII ст.
72. Урбанізація Південної України в останній чверті XVIII ст.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

1-й семестр

Поточне тестування та самостійна робота																ІНДЗ	Екзамен	Сума
Змістовий модуль № 1						Змістовий модуль № 2												
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
6	12	6	6	6	6	12	12	12	6	12	12	12	12	6	12	6	50	100

2-й семестр

Поточне тестування та самостійна робота																ІНДЗ	Екзамен	Сума	
Змістовий модуль № 3				Змістовий модуль № 4					Змістовий модуль № 5										
1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8			
12	12	12	12	6	6	6	6	12	12	6	12	6	12	12	6	6	6	50	100

Примітка. Сумарна кількість балів, накопичених протягом семестру на семінарських заняттях (максимально 156) ділиться на 3,6, отримана частка округлюється до найближчого цілого числа і до неї додається оцінка за ІНДЗ (максимально 6 балів) та екзаменаційна оцінка (максимально 50 балів).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
66–74	D	задовільно	
60–65	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій, розробки семінарських занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи.

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**Базова література**

Бойко О. Д. Історія України : підручник. – 7-ме вид. – Київ, 2018.

Бунятян К. П. Давнє населення України : навч. посібн. – Київ, 2003.

Давні слов'яни. Археологія та історія : навч. посібн. / *Н. С. Абашина [та ін.]*, – Київ, 2012.

Давня історія України : навч. посібн. для студ вищ. навч. закл. : у 2 кн. / *П. П. Толочко* (керівник авт. кол.) [та ін.]. – Київ, 1994–1995.

Історія України (з найдавніших часів до початку ХХ століття) : навч. посібн. для студ. гуман. ф-тів вищ. навч. закл. / [*В. М. Литвин* та ін.]. – Київ, 2012.

Історія України : допущено Міністерством освіти України / керівник авт. кол. *Ю. Зайцев*. – Львів, 1996.

Історія України : навч. посібн.; реком. Міністерством освіти України / керівник авт. кол. *С. В. Кульчицький*. – Київ, 1997.

Історія України : хрестоматія / упор. *В. М. Литвин*. – Київ, 2013.

Історія української культури : навч. посібн. / за ред. *І. Я. Хомі*. – Львів, 2012.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-е вид, перероблене та розшир. – Київ, 2005.

Допоміжна література

Довідкові видання

Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронологічний довідник. – 2-е вид., доповн., доопрац. – Київ, 2005.

Енциклопедія історії України : у 10 т. – Київ, 2003–2013.

Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – Київ, 1985.

Зварич В., Шуст Р. Нумізмати́ка : довідник. – Тернопіль, 1998.

Києво-Могилянська академія в іменах, XVII – XVIII ст. : енциклопедичне вид. / упоряд. *З. І. Хижняк*; за ред. *В. С. Брюховецького*. – Київ, 2001.

Острозька академія: історія та сучасність культурно-освітнього осередку : енциклопедичне вид.. – Острог, 2019.

Словарь книжников и книжности Древней Руси. – Вып. 1 : XI – первая половина XIV в. – Ленинград, 1987.

Словник-довідник з археології. – Київ, 1996.

Картографічні видання

Атлас історії України. – Київ, 2012.

Атлас історії української державності : Українські землі від найдавніших часів до сьогодення / автор-упорядн. *Грицеляк В. П.* – Львів, 2013.

Вортман Д., Гордієнко Я., Майоров М. Terra Ucrainica : Історичний атлас України і сусідніх земель : Від кіммерійців до сьогодення. – Харків, 2018.

Історичний атлас України / авт. *Ю. І. Лоза*. – Київ, 2015.

Історичний атлас України : Найдавніше минуле : Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава) / авт.-упоряд. *Ю. І. Лоза*. – Київ, 2010.

Видання історичних джерел

Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець : джерелознавче дослідження. – 2 вид. – Київ, 1971.

Боплан Г. Л. Опис України. – Київ ; Кембрідж, 1990.

Величко С. Літопис : у 2 т. – Київ, 1991.

Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар. – К., 2002.

Геродот. Геродота турійця з Галікарнасса «Історій» книг дев'ять, що їх називають музами. – К., 1993.

Грамоти XIV ст. – К., 1974.

Древнерусские княжеские уставы XI – XV вв. – М., 1976.

Константин Багрянородный. Об управлении империей. – М., 1991.

- Кременецька земська книга 1578 року / підгот. до вид. *Л. В. Ящук*. – Кременець, 2018.
- Купчинський О.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004.
- Листи Івана Сірка. Матеріали до українського дипломатарію. – Київ, 1996.
- Літопис Григорія Граб'янки. – Київ, 1992.
- Літопис руський. За Іпатським списком / пер. з давньорус. – Київ, 1989.
- Літопис Самовидця. – Київ, 1971.
- Малі українські діярії XVII – XVIII століть. – Київ, 2015.
- Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.) : зб. документів – Київ, 1975.
- Правда Русская : в 3 т. – М., 1940–1963.
- Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підгот. до друку *О. В. Тодійчук* (голов. упоряд.) та ін. – Київ, 1995.
- Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. : збірн. документів і матеріалів. – Київ, 1993.
- Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. – Одеса, 2002. – Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року; 2003. – Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року.
- Стрийковський М.* Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Русі / пер. з польськ. – Львів, 2011.
- Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття : Волинь і Наддніпрянщина. – Київ, 1990.
- Українська література XIV – XVI ст. – Київ, 1988.
- Українська література XVII ст. – Київ, 1987.
- Українська література XVIII ст. – Київ, 1983.
- Українське повсякдення ранньомодерної доби : збірн. документів. – Київ, 2014. – Вип. 1: Волинь XVI ст.
- Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / упор. *І. Крип'якевич, І. Бутич*. – Київ, 1998.

Синтетичні курси

- Аркас М. М.* Історія України-Руси / вступне слово і комент. *В. Г. Сарбея*. – Факс. вид. – Київ, 1990.
- Власовський І.* Нарис історії Української православної церкви. – Київ, 1998. – Т. 1.
- Грушевський М. С.* Очерк истории украинского народа. – 2-е изд. – Київ, 1991.
- Грушевський М.* Ілюстрована історія України. – Київ, 1990. – Репринтне відтворення видання 1913 р.

Данилевский И. Н. Древняя Русь глазами современников и потомков (IX – XII вв.) : курс лекций. – Москва, 1998.

Дорошенко Д. Нарис історії України : у 2 т. – Київ, 1991. – Т. 1 (до половини XVII ст.).

Історія української культури / ред. *І. Крип'якевич*. – 3 вид., стер. – Київ, 2000.

Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.

Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів / пер. з англ. – 2 вид., доповн. – Ужгород, 2017.

Маркевич М. Історія Малоросії. – Київ, 2003.

Огієнко І. Українська культура : Коротка історія культурного життя українського народу : Курс, читаний в Українському народнім університеті. – Репринт. відтвор. видання 1918 р. – Київ, 1991.

Плохій С. Брама Європи : Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. – Харків, 2016.

Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. – Київ, 1992. – Т. 1 : До середини XVII ст.; т. 2 : Від середини XVII ст. до 1923 р.

Попович М. В. Нарис історії культури України. – Київ, 1999.

Субтельний О. Україна. Історія / пер. з англ. – 3-є вид., перероб. і доп. – Київ, 1993.

Українська культура: лекції / за ред. *Д. Антоновича*. – Київ, 1993.

Чуткий А. Нариси з економічної історії України : [у 2 кн.]. – Київ, 2013–2015. – Кн. 1 : На перехресті торгових шляхів; кн. 2 : Становлення житниці Європи (друга половина XV – перша половина XVII ст.).

Яковенко Н. Вступ до історії. – Київ, 2007.

Монографічні дослідження

Александрович В. Західноукраїнські малярі XVI століття. Шляхи розвитку професійного середовища. – Львів, 2000.

Антонович В. Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до смерти великого князя Ольгерда // *Його ж.* Моя сповідь : вибрані історичні та публіцистичні твори. – Київ, 1995.

Апанович О. М. Запорізька Січ у боротьбі проти турецько-татарської агресії. 50–70-і роки XVII ст. – Київ, 1961.

Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. – Київ, 1969.

Апанович О. М. Українсько-російський договір 1654 р.: міфи і реальність. – Київ, 1994.

Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Харків, 1993.

Баран В. Д. Давні слов'яни. – Київ, 1998.

Баранович А. И. Магнатское хозяйство на юге Волыни в XVIII в. – Москва, 1955.

Білоус Н. Київ наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Міська влада і самоуправління. – Київ, 2008.

Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – 4-те вид. – Київ, 2009.

Брайчевський М. Ю. Походження Русі. – Київ, 1968.

Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – Київ, 1988.

Брехуненко В. Східна брама Європи : Козацька Україна в середині XVII – XVIII ст. – Київ, 2014.

Бунятян К. П, Мурзін В. Ю, Симоненко О. В. На світанку історії. – Київ, 1998.

Вишницький Л. Б. Введение в преисторию. Проблемы антропогенеза и становления культуры : курс лекций. – Изд. 2, испр. и доп. – Кишинев, 2005.

Відейко М. Ю., Терпиловський Р. В., Петрашенко В. О. Давні поселення України. – Київ, 2005.

Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян : Вступ до середньовічної історії слов'янства / пер. з англ. – Київ, 2004.

Войтович Л. В. Княжа доба на Русі : портрети еліти. – Біла Церква, 2006.

Володарі гетьманської булави : історичні портрети. – Київ, 1995.

Волошин Ю. Козаки і посполиті : Міська спільнота Полтави другої половини XVIII століття. – Київ, 2016.

Ворончук І. Населення Волині в XVII – першій половині XVIII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. – Київ, 2012.

Гаврилюк Н. А. История экономики степной Скифии. – Киев, 1999.

Гайворонский А. Повелители двух материков : [в 2 т.]. – Киев ; Бахчисарай, 2010. – Т. 1 : Крымские ханы XV – XVI столетий и борьба за наследство Великой Орды; т. 2 : Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе самостоятельность и единовластие.

Гвоздик-Прицак Л. Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. – Київ, 1999.

Гладких М. І. Історична інтерпретація пізнього палеоліту. – Київ, 1991.

Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво. – Київ, 1994.

Головко О. Б. Корона Данила Галицького. – Київ, 2006.

Головко О. Б. Роман Мстиславович та його доба : Нариси політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. – Київ, 2001.

Горін С. Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV – середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі. – Київ, 2012.

Горобець В. Світанок української держави : Люди, соціум, влада, порядки, традиції. – Харків, 2017.

Горобець В. Влада та соціум гетьманату : Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. – Київ, 2009.

Горобець В. «Волимо царя східного...» : Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. – Київ, 2007.

Горовенко А. Меч Романа Галичского : Князь Роман Мстиславич в истории, эпосе и легендах. – Санкт-Петербург, 2010.

Гошко Т. Звичай і права. – Київ, 2019. – Т. 1 : Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV – першій половині XVII століття.

Грабовецький В. В. Олекса Довбуш. – Львів, 1994.

Граков Б. М. Скіфи. – Київ, 1947.

Греков Б. Д. Київська Русь. – Київ, 1951.

Грушевський М. Історія України-Руси : [в 10 т.]. – Київ, 1991–1998.

Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – Київ, 1996

Гейштор А. Слов'янська міфологія / пер. з польськ. – 2 вид. – Київ, 2018.

Гіль А., Скочиляс І. Володимирсько-Берестейська єпархія XI – XVIII століть : історичні нариси. – Львів, 2013.

Гудзяк Б. Криза і реформа : Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. з англ. – Львів, 2000.

Диба Ю. Батьківщина святого Володимира : Волинська земля у подіях X століття : (Міждисциплінарні нариси ранньої історії Руси-України). – Львів, 2014.

Довбищенко М. В. Українська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI – перша половина XVII ст.). – Київ, 2008.

Довженок В. Й. Землеробство давньої Русі до XIII ст. – Київ, 1961.

Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко : Огляд його життя і політичної діяльності. – Нью-Йорк, 1985.

Древняя Русь в свете зарубежных источников / под ред. *Е. А. Мельниковой.* – Москва, 2013.

Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. – Київ, 1959.

Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – Київ, 1983.

Зализняк А. А. Слово о полку Игореве»: взгляд лингвиста. – Изд. 3, дополн. – Москва, 2008.

Залізняка Л. Стародавня історія України. – Вид. 2, доп. – Київ, 2019.

Зашкільняка Л. Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002.

Заяць А. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 2019.

Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – Львів, 2003.

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVII ст. – Київ, 1966.

Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Львів, 1983.

Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002.

Ісаєвич Я. Юрій Дрогобич. – Київ, 1972.

Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. *С. Б. Сорочана* та *Л. В. Войтовича*. – Львів, 2011.

Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. – Київ, 2006–2007.

Історія українського селянства : нариси : у 2 т. – Київ, 2006. – Т. 1.

Історія української культури : у 5 т. – Київ, 2001–2013. – Т. 1: Історія культури давнього населення України; 2001. – Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII ст.; 2003. – т. 3: Українська культура другої половини XVII – XVIII століть.

Камінський Сулима А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів (1505–1795) / пер. з польськ. – Київ, 2011.

Каппелер А. Нерівні брати : Українці та росіяни від середньовіччя до сучасності / пер. з нім. – Чернівці, 2018.

Кентржинський Б. Мазепа. – Київ, 2013.

Кирпичников А. Н. Военное дело на Руси в XIII – XV вв. – Ленинград, 1976.

Кінан Е. Російські історичні міти. – 2 вид., випр. і доп. – Київ, 2003.

Кісь Я. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.). – Львів, 1968.

Князі Вишневецькі / під наук. ред. *І. Тесленка*. – Київ, [2016].

Князі Олельковичі-Слуцькі / наук. ред. *І. Тесленко*. – Київ, [2017].

Князі Острозькі / під наук. ред. *І. Тесленка*. – Київ, [2014].

Князі Радзивіли / *Александрович В. та ін.* – Київ, 2012.

Ковалевська О. О. Зображення крізь віки : іконографія козацької старшини XVII – XVIII ст. : в 2 ч. – Київ, 2014.

Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського : монографія. – Миколаїв, 2008.

Козут З. Коріння ідентичності : Студії з ранньомодерної та модерної історії України / пер. з англ. – Київ, 2004.

Козут З. Російський централізм і українська автономія у XVIII ст. : Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. – Київ, 1997.

Котляр М. Ф. Нариси воєнного мистецтва Давньої Русі. – Київ, 2010.

Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – Київ, 1998.

Котляр М. Ф. Данило Галицький : біографічний нарис. – Київ, 2002.

Котляр М. Ф. Дипломатія Південно-Західної Русі. – Київ, 2001.

Котляр М. Ф. Княжа служба в Київській Русі. – Київ, 2009.

Котляр Н. Ф. Удельная раздробленность Руси. – Киев, 2013.

Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русяєва А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. – Київ, 1998.

Крикун М. Між війною і радою : Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття : статті і матеріали. – Київ, 2006.

Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI – XVIII століттях : статті і матеріали. – Львів, 2008.

Крикун М. Воєводства Правобережної України у XVI – XVIII століттях : статті і матеріали. – Львів, 2012.

Крикун М. Кордони воєводств Правобережної України у XVI – XVIII ст. – Львів, 2016.

Крикун М. Подільське воєводство у XV – XVIII століттях : статті і матеріали. – Львів, 2011.

Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – 2-е вид., із змінами і доповн. – Львів, 1999.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – 2 вид., виправл. і доп. – Львів, 1990.

Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). – Київ, 2006.

Кучинко М. Археологія Волині. – Луцьк, 2005.

Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.

Липинський В. Твори. – Філадельфія, 1980. – Т. 2 : Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького; 1991. – Т. 3 : Україна на переломі. 1657–1659 : Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті.

Літвін Г. З народу руського : Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / пер. з польськ. – Київ, 2016.

Маркина В. А. Крестьяне Правобережной Украины (конец XVII – 60-е годы XVIII ст.) – Киев, 1971.

- Марченко М. І.* Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). – Київ, 1959.
- Матейко К. І.* Український народний одяг. – Київ, 1977.
- Махновець Л. Є.* Про автора «Слова о полку Ігоревім». – Київ, 1989.
- Мезенцева Г. Г.* Древньоруське місто Родень. Княжа гора. – Київ, 1968.
- Мицик Ю. А.* Гетьман Іван Виговський. – Київ, 2004.
- Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). – Київ, 1990.
- Михайловський В.* Еластична спільнота : Подільська шляхта в другій половині ХІV – 70-х роках ХVІ століття. – Київ, 2012.
- Мозолевський Б. М.* Скіфський степ. – Київ, 2005.
- Мозолевський Б. М.* Етнічна географія Скіфії. – Київ, 2013.
- Моця О.* Дніпровська Русь. – Київ, 2013.
- Назаренко А. В.* Древняя Русь и славяне (историко-филологические исследования). – Москва, 2009.
- Наливайко Д.* Очима Заходу : Рецепція України в Західній Європі ХІ – ХVІІІ ст. – Київ, 1998.
- Насонов А. Н.* «Русская земля» и образование территории Древнерусского государства : Историко-географическое исследование. Монголы и Русь : История татарской политики на Руси. – 2-е изд. – Санкт-Петербург, 2006.
- Ніколаєва Т. О.* Історія українського костюма. – Київ, 1996.
- Норкус З.* Непроголошена імперія : Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій. – Київ, 2016.
- Овсійчук В. А.* Українське мистецтво другої половини ХVІ – першої половини ХVІІ ст. Гуманістичні та визвольні ідеї. – Київ, 1985.
- Оглоблин О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Львів ; Нью-Йорк ; Париж ; Київ, 2001.
- Оглоблин О.* Люди старої України. – Мюнхен, 1959.
- Однороженко О.* Українська руська еліта доби середньовіччя і раннього модерну : структура та влада. – Київ, 2011.
- Острогорський Г.* Історія Візантії / пер. з нім. – Львів, 2002.
- Павленко С. О.* Іван Мазепа. – Київ, 2003.
- Павленко С.* Військо Карла ХІІ на півночі України. – Київ, 2017.
- Падох Я.* Суди і судовий процес старої України. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Львів, 1990.
- Пассек Т. С.* Трипільська культура : наук.-попул. нарис. – Київ, 1941.
- Пашкевич Г. О., Відейко М. Ю.* Рільництво племен трипільської культури. – Київ, 2006.

- Переяславська рада 1654 року : (Історіографія та дослідження). – Київ, 2003.
- Петров В. П.* Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика. – Київ, 1972.
- Пірко В.* Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI – XVIII ст. – Донецьк, 2004.
- Плетнева С. А.* Половцы. – Москва, 1990.
- Плохій С.* Козацький міф : Історія та націєтворення в епоху імперій. – Київ, 2013.
- Плохій С.* Наливайкова віра : Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. – Київ, 2005.
- Плохій С.* Походження слов'янських націй : Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі / пер. з англ. – Київ, 2015.
- Полководці Війська Запорозького : історичні портрети. – Київ, 2004.
- Портнов А.* Історії істориків : Обличчя й образи української історіографії XX століття. – Київ, 2011.
- «Прикладом своїх предків...» : Історія парламентаризму на українських землях в 1386–1648 рр. : Польське королівство та Річ Посполита. – Київ, 2018.
- Прищепя Б.* Погоринські міста в X – XIII ст. – Рівне, 2016.
- Прицак О.* Коли і ким було написано «Слово о полку Ігоревім». – Київ, 2008.
- Путро О. І.* Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.) : в 2 ч. – Київ, 2008.
- Раппопорт П. А. Древнерусская архитектура. – Санкт-Петербург, 1993.
- Раппопорт П. А. Строительное производство Древней Руси X – XIII вв. – Санкт-Петербург, 1993.
- Релігія і церква в історії Волині : збірн. наук. пр. – Кременець, 2007.
- Ричка В.* Лицар духу : Володимир Великий в історії та пам'яті. – Київ, 2015.
- Розумовська М.* Розумовські. Родина при царському дворі / пер. з нім. – Київ, 2015.
- Романов Б. А.* Люди и нравы Древней Руси : (Историко-бытовые очерки XI – XIII вв.). – Москва ; Ленинград, 1966.
- Русина О.* Україна під татарами та Литвою. – Київ, 1998.
- Русско-украинский исторический разговорник. Опыт общей истории. – Москва, 2017.
- Рыбаков Б. А.* Петр Бориславич : Поиск автора «Слова о полку Игореве». – Москва, 1991.
- Рыбаков Б. А.* Ремесло древней Руси. – Москва, 1948.
- Рыбаков Б. А.* Язычество древних славян. – М., 1981.
- Рыбаков Б. А.* Язычество древней Руси. – М., 1988.
- Сапунов Б. В.* Книга в России в XI – XIII вв. – Ленинград, 1978.
- Сас П. М.* Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки. – Київ, 2006.
- Сас П.* Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. – Київ, 1989.

Сас П. М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). – Київ, 1998.

Свердлов М. Б. Историография, теория и практика изучения истории Руси VI – XIII вв. : учебн. пособие для студентов ист. факультетов. – Саратов, 2002.

Свєшніков І. К. Битва під Берестечком. – Львів, 1992.

Середньовічні і ранньомодерні оборонні споруди Волині : збірн. наук. пр. – Кременець ; Тернопіль, 2006.

Склокін В. Російська імперія і Слобідська Україна у другій половині XVIII ст.: просвічений абсолютизм, імперська інтеграція, локальне суспільство. – Львів, 2019.

Слюсарський А. Г. Слобідська Україна : Історичний нарис XVII – XVIII ст. – Харків, 1954.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький : Соціально-політичний портрет. – 3 вид., доопр. – Київ, 2009.

Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко : Політичний портрет. – Київ, 2011.

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). – Київ, 2009.

Снайдер Т. Перетворення націй : Польща, Україна, Литва, Білрусь. 1569–1999 / пер. з англ. – Київ, 2012.

Собчук В. Від коріння до крони : Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014.

Собчук В. Історична Волинь : Північний захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. – Кременець, 2017.

Сокирко О. Лицарі другого сорту : Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669–1726 рр. – Київ, 2006.

Сокирко О. Український рубікон : Полтавська битва 27 червня 1709 р. : у 2 част. – Київ, 2009.

Степовик Д. Олександр Тарасевич. – Київ, 1975.

Степовик Д. Іван Щирський. – Київ, 1988.

Стефанович П. С. Древнерусское государство : учебн. пособие для общеобразоват. учреждений. – Москва, 2017.

Столярова Л. В., Каштанов С. М. Книга в Древней Руси (XI – XVI вв.). – Москва, 2010.

Субтельний О. Мазепинці : Український сепаратизм на початку XVIII ст. – Київ, 1994.

Сулима Камінський А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів : Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / пер. з пол. – Київ, 2011.

Таурова-Яковлева Т. Инкорпорация : Россия и Украина после Переяславской рады. (1654–1658). – Киев, 2017.

Таїрова-Яковлева Т. Гетьмани України : Історії про славу, трагедії та мужність / пер. з рос. – Київ, 2015.

Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і російська імперія : Історія «зради» / пер. з рос. – 3 вид. – Київ, 2017.

Таїрова-Яковлева Т. Коліївщина: великі ілюзії / пер. з рос. – 3 вид. – Київ, 2019.

Таїрова-Яковлева Т. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини / пер. з рос. – 2 вид. – Київ, 2018.

Толочко А. Очерки начальной Руси. – Киев ; Санкт-Петербург, 2015.

Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – Київ, 1998.

Толочко П. П. Ярослав Мудрий. – Київ, 2002.

Українська держава другої половини XVII – XVIII ст. : політика, суспільство, культура. – Київ, 2014.

Федорук Я. О. Віленський договір 1656 року : Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття. – Київ, 2011.

Фрис В. Я. Історія кириличної рукописної книги в Україні X – XVIII ст. – Львів, 2003.

Фроянов И. Я. Древняя Русь : Народные движения. Княжеская и вечевая власть. – Москва, 2012.

Хижняк З., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. – Київ, 2003.

Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.). – Київ, 1996.

Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи. – Київ, 2004.

Чухліб Т. Гетьмани і монархи : Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1711 рр. – Київ, 2005.

Чухліб Т. Козаки та яничари : Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500–1700 рр. – Київ, 2010.

Чухліб Т. Відень, 1683 : Україна-Русь у битві за «золоте яблуко» Європи. – Київ, 2013.

Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – Київ, 1987.

Шарлемань Н. Б. Природа и люди Киевской Руси. Воспоминания. Автобиография. Переписка. – Киев, 2015.

Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом : нариси з історії культури до початку 18 століття / пер. з англ. – Львів, 2014.

Шевченко Ф. П. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. – Київ, 1959.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – 2-е вид. – Київ, 2006.

Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. – Львів, 1990–1992.

Яковенко Н. Паралельний світ : дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – Київ, 2002.

Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – Київ, 2008.

Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659–1667 рр.). – Київ, 1998.

Яременко П. К. Мелетій Смотрицький : життя і творчість. – Київ, 1986.

Ярошинський О. Б. Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст. – Київ, 2005.

14. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Бібліотека Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Бібліотека Кременецького краєзнавчого музею

Вебсайт «Ізборник»: <http://izbornyk.org.ua>

Вебсайт Інституту історії України НАН України: <http://history.org.ua/uk>

Вебсайт Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України: <http://archeos.org.ua>

Вебсайт Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>

Вебсайт Співки археологів України: <http://www.vgosau.kiev.ua>

Вебсайт «Українського історичного журналу»: <http://uhj.history.org.ua/uk/home>

Електронна бібліотека «Діаспоріана»: <http://diasporiana.org.ua>

Електронна бібліотека «Чтиво»: <http://www.chtyvo.org.ua>

Онлайн-енциклопедія «Вікіпедія»: <https://uk.wikipedia.org>